

Izvorni naučni rad

UDK 821.09-343

Antonela MARIĆ (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

antonela@ffst.hr

Ana PLAVŠA (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

aplavs@ffst.hr

POLARIZACIJA ŽENSKIH LIKOVA U VERZIJAMA BAJKI O PEPELJUGI, SNJEGULJICI, MATOVILKI I TRNORUŽICI

Nakon kraćeg uvodnog dijela u kojem se autorice osvrću na genezu i povijesni prikaz razvoja bajki, donosi se analiza ženskih likova u četiri najpoznatije klasične bajke te uspoređuje njihova recepcija kod skupine sudionika. Posebna pozornost pridaje se polariziranosti glavnih ženskih likova kao posljedici određenih osobina, vrlina ili mana. Rad se fokusira na analizu tih likova kroz pretpostavljeno izrazito crno-bijelu percepciju te propitkuje koliko su opisana postupanja likova, radnje, aspiracije, ali i stereotipi prihvatljivi u aktualnim društvenim okolnostima. Zaključci su izvedeni temeljem anonimnog istraživanja provedenog među adolescentima u srednjoj školi te studentima od prve do treće godine fakulteta, na uzorku od ukupno 195 sudionika u dobi od 16 do 23 godine.

Ključne riječi: *bajka, polarizacija, negativna percepcija, ženski likovi, rodni stereotipi*

1. UVOD

Tijekom stoljeća postojanja, bajke su služile kao ilustracija života i sudbine. Tako barem smatra Italo Calvino, ukazujući na to da su bajke svojevrsni katalog događaja i ljudskih sudbina. Bajke, u nastojanju da potvrde njegovu humanost, prate čovjeka kroz život, tijekom njegova odrastanja, od rođenja pa sve do odrasle dobi. Bajke su, zapravo, istinite, smatra Calvino (1981), neovisno o tome koliko to zvučalo paradoksalno. Ono što velikim dijelom

razlikuje bajku od drugih kratkih pripovjednih vrsta¹ deriviranih iz tradicijske kulture poput, primjerice, novele ili kratke priče,² jesu imanentni elementi imaginarnog, nadnaravnog i fantastičnog. Također, ono što je karakteristično za ovu proznu vrstu, jest izražena polariziranost, manifestirana kroz prisutnost krajnosti, podjelu na dobre i zle, crno-bijele likove (što ih čini jednodimenzionalnim), na pozitivne i negativne poruke, suprotnost vanjskih i unutarnjih elemenata i sl. Često su likovi posebno označeni nekim svojstvom, znamenom, snažnim emocijama, vanjskim izgledom; poput zlatne kose, izražene ljepote, snježno-bijele puti i sl. Vanjski izgled i tjelesna svojstva pritom u nekom trenutku postaju važan argument utjecaja na ponašanje likova te kao da predstavljaju svojevršno pasivno oruđe u borbi protiv elemenata zlih sila kao antipoda pozitivnim svojstvima glavnog lika. Čitatelj-slušatelj se lako poistovjećuje s takvim krajnostima, simpatizira s naglašeno pozitivnim likovima, ali bez posebne potrebe da ulazi u dubinu lika, ili da propitkuje opravdanost njegovih

¹ André Jolles (2017), pobliže definirajući kratke pripovjedne književne vrste poput priče, legende, poslovice, predaje, vica, mita, zagonetke i dr. u djelu *Jednostavni oblici*, ukazuje na utjecaj braće Grimm kod definiranja bajke. Naime, braća Grimm su još daleke 1812. godine, stavljajući u naslov zbirke *Kinder- und Hausmärchen*, riječ *Märchen*, željeli posebno istaknuti važnost ove književne vrste. Oni svoj rad na „narodnoj“ književnoj baštini promatraju kao doprinos kulturnom i političkom jedinstvu Njemačke (Bobinac, 2012: 219). Naime, rasprave koje su se vodile oko ove prozne vrste ukazuju na razlike između dva osnovna tipa bajke; odnosno „narodne bajke“ koje zagovaraju braća Grimm, a koje potječu iz „starih pripovjednih tradicija poput bajki, saga ili narodnih pjesama“ (Bobinac, *ibid*), do „umjetne bajke“ koje autoru omogućuju individualnu slobodu i slobodu stila. Poznato je da bajka, kao književna vrsta, dostiže puni dignitet u vrijeme romantizma (Jolles, 2017). Jolles (2017), nadalje, upućuje na značajan utjecaj talijanske *novelle* na kasniji razvoj bajke. Terminološki se izraz *novella* u Europi uvriježio već u 14. stoljeću. Novela, uz sadržaj koji donosi, fokusiran uglavnom na jedan odabrani događaj, može sadržavati elemente bajke i fantastičnog, ali za razliku od bajke, nije usmjerena uglavnom na elemente čudesnog, nestvarnog i natprirodnog, što je osnova bajke. Moglo bi se reći da su pisci poput Francesca Straparole u 16. stoljeću (*Le piacevoli notti*) ili Giambattista Basilea (*Lo cunto de li cunti*) u 17. stoljeću, bili začetnici ove kratke prozne vrste. Basile je, primjerice, u svojim bajkama izvorno pisanima za odraslu publiku, koristio elemente začudnog, fantastičnog, magije i nadnaravnog te uvodio likove vila, vilenjaka, vještica ili čarobnjaka po ključu „nikad dovoljno orka i vještica“, kako navodi Italo Calvino (1981: 7) u *Uvodu* u *Fiabe italiane raccolte e trascritte da Italo Calvino*. Tako su nastali i neki poznati likovi poput Mačka u čizmama, Trnoružice, Pepeljuge i sl., koji se po prvi puta pojavljuju upravo u bajkama spomenute dvojice autora. Kasnije ih preuzimaju i populariziraju braća Grimm, za koje se misli da su njihovi izvorni tvorci. Vidjeti u: Marić, A. & Dragić, M. & Plavša, A. (2021). „Meditiran kao antropološka riznica: Cunti Giambattista Basilea i tradicijska kultura“. *Lingua Montenegrina*, br. 28, str. 217–237.

² Teoretičari romantizma ukazuju na srodnost bajke i novele, navodeći da je granica između ove dvije vrste fluidna. Bobinac (2012: 214) ukazuje na to da se novela razlikuje od bajke ponajviše po tome što „se u pravilu ograničuje na jedan jedinstven i izniman događaj“ te ima „otvoren završetak“.

postupaka. Čini se, naime, da privlačnost bajke leži upravo u ovakvoj njezinoj jednostavnosti. Osnovna poruka bajke komunicira se kroz vrline likova, pri čemu je njihova sudbina obično posljedica dobrih ili loših postupaka. S obzirom na to da bajke imaju izraženu didaktičku ulogu, kao i činjenicu da na poseban način participiraju u razvoju djeteta i njegove podsvijesti, odnosno da se likovi iz bajke u imaginaciji djeteta percipiraju kao model ponašanja i temelj za razvoj identiteta (Von Franz, 2020), time se jednostavnost i spomenuta jednodimenzionalnost čini prikladnim modelom za komuniciranje ciljane poruke. Prema istraživanjima Bruna Bettelheima (1989) u bajkama pronalazimo tzv. plošne likove, koji upravo zahvaljujući svojoj jednodimenzionalnosti, mogu predstavljati dobro ili zlo te su, kao takvi, iznimno bliski dječjem poimanju svijeta. Naime, u ranijoj se dobi lakše poistovjetiti s postupcima plošnih likova, jer djeca još nemaju dovoljno razvijenu percepciju o kompleksnosti karaktera te nemaju potrebu za dubljim analizama. Ne čudi ni činjenica da se djeca, osim s pozitivnim, znaju poistovjetiti i s negativnim likovima. Naime, njihov se izbor ne temelji na racionalnoj analizi postupaka likova, već na neselektivnom, subjektivnom dojmu o tome izaziva li lik kod njih osjećaj simpatije ili antipatije. Bettelheim ukazuje na potrebu da se djetetu bezuvjetno omogućí uvid i u negativnu, mračnu stranu lika, odnosno na čestu pogrešku odraslih kod pokušaja da zaštite dijete. Bettelheim ističe da se kod pokušaja takve zaštite, kod djeteta iskrivljuje poimanje stvarnosti i onemogućuje puni emotivni razvoj (Bettelheim, 1989). Bajka je, naime, po definiciji iznimno fluidna (Hranjec, 2006), daje mašti na volju i ni na koji način nije ograničavajuća. Ona podrazumijeva emotivnu participaciju i nije omeđena ni vremenom ni prostorom. Stoga, kako ukazuje Michele Rak u djelu *Logica della fiaba* (2005), ni bajke, kao ni likove u bajkama, ne treba shvaćati doslovno. Rak, pri tom, ukazuje na važnost usmenog elementa kod interpretacije bajki, čime se postiže odnos povjerenja. Često se koriste stereotipi, npr. lik naivnog kraljevića ili zle maćeha, koji omogućuju iskazivanje vlastitoga kritičkog stava, odnosno komuniciranje određene poruke. Rak (2005) nadalje ukazuje na to da bajka utječe na relativizaciju stvarnosti i razbijanje društvenih mitova (vjenčanje lijepe siromašne djevojke s princem, moćna i zla maćeha plaća za svoja nedjela, oronula starica se podmlađuje, itd.). Fizička ili statusna metamorfoza lika, kako smo već i sugerirali, temelji se na krajnostima. S jedne strane su to pozitivno percipirani elementi: ljepota, bogatstvo, mladost, a s druge strane su to uvriježeno negativno percipirana stanja poput siromaštva ili prognanstva, odnosno vanjštine, obično deformiranosti, ili ružnoće. Sve su to elementi koji su uzeti u obzir za potrebe ovoga istraživanja, kako bi se provjerila hipoteza o razbijanju mita i relativnom gubitku izvorne, didaktičke funkcije bajke, utjecajem različitih društvenih i kulturoloških čimbenika.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 195 sudionika u trima srednjim školama u Rimu (Istituto San Leone Magno, Liceo Scientifico Isacco Newton, Liceo Renzo Levi), u jednoj srednjoj školi u Splitu (II. jezična gimnazija) te na Filozofskom fakultetu u Splitu. Istraživanjem se željela ispitati percepcija ženskih likova kod mlađih sudionika te poznavanje inačica bajki o Pepeljugi, Snjeguljici, Matovilki i Trnoružici, odnosno provjeriti postoje li razlike u interpretaciji određenih likova, elemenata, stereotipa, didaktičkoj funkciji i sl. Istraživanje polazi od pretpostavke da sudionici, s obzirom na činjenicu da pripadaju istome mediteranskome kulturnom krugu, poznaju iste verzije bajki, odnosno da će pripadnost istoj generaciji u smislu kontrole rezultata, potvrditi njihovu validnost, neovisno o tome što je provedeno u dvije države.

Neka od anketnih pitanja su se odnosila i na animirane verzije navedenih bajki, uz zaključak da je u njima, u pravilu, ponuđena romantizirana vizija likova, odnosno izostavljeni svi oblici ponašanja koji ukazuju na nasilje, morbidnost, ili grotesknost, a koji su prisutni u izvornim verzijama bajki. Nametnuo se zaključak da je pod utjecajem Disneyevih filmskih verzija nestalo mnogo izvornih elemenata, kao i da je postupanje likova, koje je izvorno uključivalo i određenu razinu nasilja, prilagođavano s ciljem ugađanja filmskoj publici. Naime, bajke se adaptiraju na način da predstavljaju model savršenstva kojem bi trebalo težiti. U djelu *Breaking the Magic Spell* Jack Zipes (1979) ističe kako bajke, čije su popularnost i didaktička uloga bile neupitne kroz stoljeća, danas podilaze zahtjevima konzumerističkog društva. Posljedično nailazimo na modernizirane filmske adaptacije bajki, a glavni likovi nerijetko su prisutni u reklamama, na izložima, zatim je moguće pronaći igre, odjeću i raznorazne „gadgets“ koji neupitno povećavaju popularnost bajki, ali ih ujedno instrumentaliziraju i komercijaliziraju.

U ovom smo radu uspoređivali bajke iz zbirke *Lo cunto de li cunti* Giambattiste Basilea, *I racconti delle fate* Charlesa Perraulta te *Le fiabe dei Grimm per grandi e piccoli* Phillipa Pullmana. Ujedno, konzultirane su novije verzije bajki navedene u literaturi, produkt adaptacija Perraultovih bajki iz 1697. i Disneyevih animacija iz 1950. godine i kasnije.³

³ Težnja da se spomenute ženske likove osuvremeni i prilagodi razdoblju u kojem živimo vidljiva je iz recentnih adaptacija bajki u kojima se korjenito mijenja prikaz i struktura ženskog lika. Tako je, primjerice, po uzoru na Grimmovu verziju *Matovilke*, 2011. godine snimljen animirani musical neobičnog naslova *Tangled*. Izbjegavanje plavokose princeze s pletenicama u naslovu učinilo je film rodno neutralnim i jednako privlačnim muškoj i ženskoj publici. Više o marketinškoj strategiji filma *Tangled* vidjeti u: Gant, C. (2011). „Tangled’s revamped princess tale dethrones The King’s Speech“, *The Guardian*, <dostupno na: <https://www.theguardian.com/film/filmblog/2011/feb/01/tangled-king-s-speech-disney>> [2. 11. 2022]. Godine 2021. je snimljen musical *Pepeljuga* po uzoru na Perraultovu verziju, ali s likovima prilagođenim aktualnim društvenim uzusima. U filmu redatelj Kay Cannon

Polazna pretpostavka je uzela u obzir izrazitu polariziranost i jednodimenzionalnost kod analize svojstava ženskih likova, pri čemu je fokus usmjeren na pokušaj da se pojasne razlozi spominjane polarizacije. Ujedno, jedan od ciljeva istraživanja bio je identificirati karakteristike likova iz aktualne perspektive društva u kojem se mišljenje o ulozi žene drastično promijenilo u odnosu na ranija razdoblja. Već spomenuti Zipes (2002), naime, tvrdi, da su iz perspektive suvremenog društva bajke pune neobjašnjivih situacija, zlostavljanja žena, maltretiranja, negativnih slika manjina, upitnih žrtava i veličanja moći, a ovu su tvrdnju potvrdili i rezultati našega istraživanja.

2. STEREOTIP NEGATIVNOG ŽENSKOG LIKA

U sljedeća dva poglavlja ćemo se kratko osvrnuti na jednodimenzionalnost likova, odnosno analizirati razloge njihove polariziranosti. Za potrebe ovog rada se vraćamo na jednu od mogućih interpretacija strukture bajke;⁴ odnosno na nešto strožu raščlambu na morfološke funkcije Vladimira Jakovljevića Proppa. U djelu *Morfologija bajke* Propp prepoznaje sedam likova-sudionika u stvaranju potencijalne morfološke funkcije. Jedan od likova je uvijek osvjetnik, negativac, kojega ljubomora, zavist ili drugi negativan predznak tjera da bez nekog valjanog povoda remeti ravnotežu unutar relativno skladne obiteljske atmosfere, da spletkari ili bude uzrokom nesreće (Propp, 1968). Budući da se percepcija nečega ili nekoga drugačijega uvijek oslanja na stereotipe, tako se i ovdje negativac prikazuje fizičkim izgledom drugačijim od drugih; često kao gorostas, zmaj ili drugi groteskni lik. Kod ženskih likova, to su često ružne i stare vještice ili zle maćehe, kao što je slučaj u bajkama poput *Pepeljuge*, *Snjeguljice* i *sedam patuljaka*, *Matovilke*, *Ivice* i *Marice*, *Trnoružice* i sl.⁵ Unatoč tome što su u bajkama unutarnja i vanjska svojstva lika direktno povezane, npr. dobrotu s lijepim izgledom, zna se dogoditi i suprotno. Ukoliko, npr. zao lik posjeduje fizičku ljepotu, kao što je slučaj s maćehom u bajci o Snjeguljici, njezina sudbina, zbog pakosti i taštine, može biti samo smrt (Pintarić, 2008). Lik vještice je, utjecajem usmene tradicije, redovito opisan kao izrazito ružan. Zahvaljujući zlim, okultnim silama, vještica ima moć prikazati lijepim i mladim svoje starošću izborano lice. U djelu *Storia della*

prikazuje Pepeljugu kao ambicioznu i kreativnu mladu ženu koja uspijeva u modnom svijetu zahvaljujući vlastitoj upornosti i trudu.

⁴ Ana Pintarić (2008) sažeto donosi različite definicije bajki te ukazuje na njihovu strukturu.

⁵ Izvorni likovi javljaju se po prvi puta u zbirci pripovijetki iz 17. stoljeća Giambattiste Basileia *Lo cunto de li cunti* (*Il Pentamerone*), a nalazimo ih kao: *La gatta cenerentola* (*Pepeljuga*), *Petrosinella* (*Zlatokosa*), *La schiavetta* (*Snjeguljica* i *sedam patuljaka*), *Sole Luna e Talia* (*Uspavana ljepotica*) te *Ninnillo e Nennella* (*Ivica i Marica*).

Bruttezza, Umberto Eco (2018) povezuje ružnoću sa zlom i okultnim moćima, zahvaljujući kojima vještice poprimaju privlačan fizički oblik, u oprečnosti s njihovom zloćom. Međutim, prema Ecu (2018), iako se sa zlom i crnom magijom povezuju i vješci i čarobnjaci, zbog mizigonije koja se u velikoj mjeri ukorijenila u društvu, primjetna je sklonost stereotipu, uključivo i rodnom stereotipu, iz kojeg se razloga zlo često asocira uz ženski lik.

Ekvivalent vještici je često lik zle maćehe, koja obično zavodi muški lik i za njega se, na prevaru, udaje. Dobri likovi (npr. majke), u pravilu imaju svoj zli antipod. Ukoliko iz nekoga razloga (privremeno) nestanu, oponira im se njihova zla suprotnost, a to je najčešće, ljubomorna, ambiciozna maćeha. U *Pepeljugi* ili *Ivici i Marici*⁶ te mnogim drugim bajkama, poput Basileove *La schiavette*, zlu, ljubomornu maćehu raskrinkaju i kazne.⁷ Nije nepoznato da je bajka svojevrsna travestija u kojoj su prerusavanje i pretvaranje česta pojava. Spomenimo lik vještice iz Grimmov verzije *Ivice i Marice* koja se prikazuje djeci u liku dobrohotne starice, mami ih slatkišima s namjerom da ih uvede u kuću i pojede. Sličnim se lukavstvom služi i lik zle maćehe u Basileovoj verziji *Ivice i Marice* (*Ninnillo i Nennella*) koja uspijeva nagovoriti oca da se odrekne djece i odvede ih u šumu. Maćeha prerusena u ljubaznu staricu Snjegljici nudi slasnu jabuku, hineći dobrotu. Lik maćehe u *La gatta cenerentola*, u verziji *Pepeljuge* Giambattiste Basilea, prikazuje se dobrom, dok ne postane prinčeva supruga. Negativni su likovi, u pravilu, izrazito manipulativni, imaju razvijenu moć uvjeravanja, pronicljivi su i lukavi pa, za razliku od pozitivnih likova, prestaju biti jednodimenzionalni. Oni imaju didaktičku funkciju, na način da izazivaju strah od gubitka, strah od mogućih posljedica i kazne te privrženost usmjerenu na onu dobru, postojeću i pozitivnu varijantu. U gotovo svim klasičnim bajkama su prisutni različiti oblici nasilja, neovisno o tome prema kome je nasilje usmjereno: dobrom liku (obično lijepa princeza), ili negativnom liku (maćeha). Nasilje je prisutno i kroz različite oblike kazni (spaljivanje, ples do smrti i sl.). Primjerice, u Basileovoj verziji *Uspavane ljepotice* maćeha i njezin pomoćnik su bačeni u vatru. Oblik kazne spaljivanjem,

⁶ Bettelheim (1989) objašnjava kako je prisustvo lika maćehe u bajkama nužno jer dijete u ranoj dobi nije u stanju prihvatiti postojanje kompleksnog ženskog lika koji u jednom trenutku može biti izrazito ljutit prema djetetu, a u drugom pak izrazito ljubazan. Nadalje, Bettelheim (1989: 69) smatra kako je postojanje zle maćehe u bajkama na svojevrsan način jamac da lik „dobre“ majke ostane čvrsto ukorijenjen u dječjem poimanju svijeta. S druge strane, prema viđenju Marie-Louise von Franz (2020) lik zle maćehe mogao bi predstavljati i svojevrsnu personifikaciju djetetove ranjivosti ili pak ljutnje prema roditelju. Lik kraljice maćehe može asocirati na loš roditeljski odnos, na problem odnosa majke i djeteta. Ipak, oblik bajke jamči sretan kraj, neovisno o poteškoćama koje je loš roditeljski odnos mogao prouzročiti (Bettelheim, 1989).

⁷ Više o dvostrukoj ulozi majke vidjeti u Marie-Louise von Franz (2020).

nekoga će asociirati na poganske običaje, dok će drugi u takvoj kazni pronaći religijske elemente, tumačeći kaznu zaslužnim paklenim ognjem i okajanjem grijeha. Sličan oblik kažnjavanja prisutan je i u verziji *Ivice i Marice*, koja zlu vješticu gura u vatru. U Basileovoj verziji ove bajke, mačehu stavljaju u bačvu i bacaju niz strmu liticu. Zla orka iz Basileove *Matovilke* je kažnjena na način da je raskomada vuk, a zla kraljica iz *Snjeguljice i sedam patuljaka* kažnjena je tako da nestaje. U nekim se verzijama ove bajke ne zna ništa o sudbini kraljice-mačeha. U Grimmovoj verziji zlu kraljicu pozovu na Snjeguljčinu svadbu, pa joj daju da za kaznu pleše u željeznim cipelama, sve dok ne padne mrtva. Međutim, u Disneyevoj verziji bajke u kraljičin štap udari grom, ona izgubi ravnotežu, poleti u bezdan te joj se izgubi svaki trag. Čini se da animirane adaptacije uglavnom (puristički) izbjegavaju elemente koji bi mogli negativno utjecati na njihovu recepciju, a posredno time i na njihovu komercijalizaciju. Tako, npr. u animiranoj verziji *Pepeljuge*, izostaje dio u kojem jedna polusestra nožem odreže dio pete na stopalu, a druga nožni palac s ciljem da ugura nogu u Pepeljuginu kristalnu cipelicu⁸.

Posljedično, tragičan završetak negativnih likova u bajkama, kod mlađe publike uglavnom ne izaziva suosjećanje ili želju za pružanjem nove šanse negativcu, već izrazito linearan osjećaj za pravdu, prema kojem je loš postupak u konačnici kažnjen bez oklijevanja. Nabrojene negativne ženske likove stiže zaslužena kazna, uz jasnu pouku o tome da zlo, iako opasan protivnik potpomognut moćnim zlim silama, okultnim, magijom i sl., uvijek biva kažnjeno. Kako je vidljivo iz gornjih primjera, pojedine verzije bajki su tijekom vremena prilagođavane, na način da se prilagode ukusu publike, ili su iz njih nestajali određeni dijelovi.

3. STEREOTIP POZITIVNOG ŽENSKOG LIKA

U velikom broju bajki dominantan je stereotip ljepotice u nevolji, često lakovjerne i naivne. Ovi su likovi izloženi nepravdi, tuzi, prevarama, izdajama, razočaranju ili tragičnom gubitku dragog člana obitelji. Međutim, unatoč pasivnosti i relativnoj rezignaciji, na svojoj strani imaju moć dobra, providnost i glavnog junaka koji ih spašava iz nevolje. To je vidljivo na primjeru

⁸ U Basileovoj verziji Pepeljuga gubi *pianellu*, vrstu natikače koja je služila kao svojevrsna zaštita za cipelu. Zanimljivo je da je cipela iz Grimmovih verzija bajke zlatna, dok je pak u Perraultovoj verziji staklena, a kristalna postaje u Disneyevim verzijama koje su bazirane na prilagodbi Perraultove verzije iz 1697. i crtanoj verziji iz 1950. godine. Bettelheim (1989: 250–251) spominje teoriju prema kojoj je Perrault u trenutku preuzimanja bajke iz usmene tradicije, greškom zamijenio francusku riječ *vair* koja znači krzno sa riječju *varre* koja znači staklo.

ženskih likova koji sublimiraju moralne vrijednosti i brojne vrline. Rak (2005) ovdje naglašava važnost suodnosa moći i erosa, manifestiran kroz odnos prinčeva-zaštitnika i ljepotica. Ljepota glavnog ženskog lika koja, kako smo ranije rekli, korespondira s krepošću i poniznošću, nakon raznih peripetija biva nagrađena idiličnim završetkom koji kulminira vjenčanjem.⁹ Prema Bettelheimu (1989) upravo jednostavnost pozitivnog lika omogućuje lakše poistovjećivanje te olakšava i ubrzava identifikaciju dobrog i kreposnog. Osim čednosti i strpljivosti, glavni ženski lik često izraženo iskazuje empatiju i samilost prema drugim likovima. Ujedno, junakinja ima i snažan zaštitnički nagon i želju da bezuvjetno pruži pomoć drugim likovima u nevolji, čak i onim likovima koji tu pomoć ne zaslužuju i ne znaju cijeniti. Ujedno, junakinju karakterizira i snažan majčinski instinkt. Von Franz (2020) taj instinkt posebno oštro kritizira, smatrajući ga izrazito štetnim, tvrdeći kako bi bilo od izuzetne važnosti instinkt potisnuti, jer negativno utječe na ponašanje i izgradnju međusobnih odnosa, odnosno publici gotovo da onemogućuje kritičko promišljanje.

U različitim verzijama bajki nailazimo na junakinju, koju na neki način definira uloga domaćice. Takav je, primjerice, lik Snjeguljice, koji obavlja kućanske poslove, skrbi o kući, kuha i čisti, što zasigurno utječe na stvaranje predrasuda o ulozi žene u društvu¹⁰. Slično se događa i u većini animiranih filmskih verzija, gdje lik (Snjeguljica) opet preuzima ulogu kućanice, koja ispraća i dočekuje ukućane (patuljke), servira im ručak, brine o higijeni, pranju ruku i sl. Ne zaboravimo da je Pepeljuga također smještena u kuhinju te je i sama izrazito povezana s obavljanjem kućanskih poslova. Nedvojbeno je da ovi likovi doprinose stvaranju stereotipa i uvelike utječu na percepciju žene u zajednici. S druge strane, postoje starije verzije bajki, poput Basileovog *Pentamerona*, u kojima čednost kapitulira pred strašću, tako da nailazimo na opise ljubavnog čina. Tako, primjerice, u ranijoj verziji *Trnoružice* (*Sole Luna e Talia*), princ vodi ljubav s usnulom princezom bez njezinog pristanka; u Basileovoj verziji (*Petrosinella*) Matovilka-Petrosinella besramno vodi ljubav s princem svake noći u kuli; dok se u nekim starijim verzijama Matovilke čak aludira na njezinu trudnoću. U tom smislu bismo mogli prihvatiti tumačenje Jamesa Wallaca Heisiga (1977) u kojem kritizira Bettelheimovu tezu o crno-bijelim, polariziranim likovima, jer su, prema Heisigu, pojedini dobri likovi odgovorni i za neke loše postupke. Primjerice, Basileova Zezolla (Pe-

⁹ Spomenut ćemo primjer patuljka iz Grimmove verzije *Snjeguljice i sedam patuljaka* u kojoj Snjeguljica i njezina sestra spašavaju nezahvalnog patuljka u više navrata te, umjesto da im zahvali, patuljak ih vrijeđa.

¹⁰ Antonino Buttitta (2016) u djelu *Mito, fiaba, rito* smatra da su socijalno ugroženiji pozitivni likovi iz bajki intelektualno i moralno nadmoćniji u odnosu na bogate likove te posljedično dolaze do bogatstva upravo zahvaljujući dobroti i inteligenciji.

peljuga) ubije maćehu slomivši joj vrat. U recentnijim verzijama bajke, ovaj događaj u potpunosti izostaje.¹¹

Međutim, jasna poruka bajke odnosi se na balansiranje dobra i zla, odnosno na potrebu da se kroz određenu reakciju, postigne neka vrsta stabilnosti i ravnoteže. Prema Bettelheimu (1989) bajke su od velikog značaja za psihološki razvoj djece i adolescenata, jer im pomažu da preko likova s kojima se identificiraju, pronađu utjehu za probleme koji ih podsvjesno muče. Kroz suosjećanje s glavnim likovima pronalazi se utjeha te se lakše nositi s nepravdom i osjećajima, koji možda djeci ili mladima nisu u potpunosti jasni, ili ih uopće ne razumiju. Djeca i mladi se, dakle, slušajući bajke nesvjesno identificiraju s junacima iz bajki, u njima pronalaze slične sudbine i slične probleme, moguće i one koje sami ne znaju verbalizirati. To su osjećaji ljubomore između braće i sestara (*Pepeljuga*), osjećaj tuge i napuštenosti zbog prisustva zle maćeha koja zaokuplja očevu pažnju i tjera ga da zanemari svoju djecu (*Ivica i Marića*), nametnutih, nelogičnih i strogih, ograničavajućih pravila protiv kojih se djeca i mladi bune (*Matovilka*), osjećaja odbačenosti i usamljenosti (*Pepe-ljuga*) itd. Svi navedeni ženski likovi nakon raznih peripetija i nanese im nepravde na koncu dožive sretan kraj i upravo taj sretan kraj, u kojem dobro pobjeđuje zlo, kod djece stvara osjećaj sigurnosti i utjehe te pozitivno djeluje na njihovu viziju vlastitih problema koji su, moguće, do tog trenutka, izgledali nerješivi.

4. DISKUSIJA REZULTATA

Za potrebe ovoga rada, provedeno je istraživanje na uzorku od 195 sudionika u trima srednjim školama u Rimu, u jednoj srednjoj školi u Splitu te na Filozofskom fakultetu u Splitu. Od ukupno 195 sudionika, u rasponu od 16 do 23 godine, 69% se izjasnilo da je muškog roda, 29% ženskog roda, dok se 2% sudionika o tome odbilo izjasniti.

Pošlo se od pretpostavke da sudionici dobro poznaju sadržaj bajki o Snjeguljici, Pepeljugi, Matovilki i Trnoružici. Istraživanje je to i potvrdilo, pri čemu je više od pola sudionika potvrdilo svoje izrazito zanimanje za bajke. Pošli smo od tvrdnje Jacka Zipesa (2002: 195–196) da bajke, uz komuniciranje određenih poruka, donose viziju nekih drugih svjetova, neispunjenih

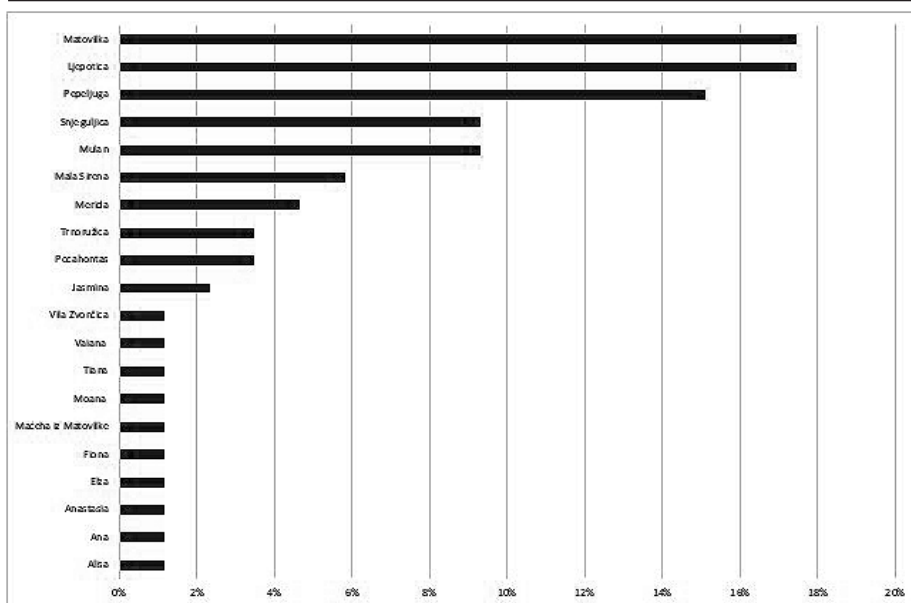
¹¹ Prema Bettelheimu (1989) glavnom pozitivnom liku često priteču u pomoć životinje, stabla i ostali elementi iz prirode jer su i samom djetetu, koje se ponekad osjeća izgubljeno i napušteno, spomenuti elementi bliži u odnosu na odrasle osobe. Ujedno, djeci su navedeni 'pomoćnici' svojevrсна utjeha i nada da će i njih netko usmjeriti i izvesti na pravi put u trenutku kad se budu osjećali izgubljeno i napušteno, kao što se dogodilo njihovim junacima iz bajki.

snova, želja, odnosno „imaginativne koncepte koji su privlačni ne samo djeci, nego i odraslima“.

Sudionici su to prepoznali, kao i sva četiri spomenuta ženska lika, koji se obično smatraju simbolima ljepote i vrline. Cilj ankete bio je procijeniti koliko je uloga likova, kao i pouka bajke ostala didaktičkom u aktualnom vremenu, je li se promijenila, odnosno koliko su ove bajke sa svojim stereotipima i tradicionalnim poukama usklađene sa suvremenim poimanjem društva i općeprihvaćenim standardima i konvencijama. Kako smo ranije naveli, provedeno istraživanje imalo je za cilj ispitati recepciju ranije spominjanih ženskih likova te jesu li kod sudionika i koliko, na stečeni dojam utjecali suvremeni trendovi, poglavito načela rodne osviještenosti. Nakana je bila utvrditi jesu li tradicionalno pozitivno označeni ženski likovi ostvarili pozitivan dojam i na koji način sudionici vrednuju njihove pretpostavljeno pozitivne osobine. Neka od postavljenih pitanja propitkivala su i moguće negativan utjecaj nasilja i opisane „smislene“¹² patnje (neki bi rekli smislenosti patnje) lika, kao i poimanje osjećaja za pravdu. Većina sudionika je u pisanim komentarima navodila vrline (hrabrost, samostalnost, neovisnost), koje nisu bile predviđene pitanjima iz anketnog upitnika, a koje je smatrala značajnima za percepciju žene u suvremenom društvu te ih je upisivala u dio predviđen za komentar. Ujedno, dojam je da sudionici ne uzimaju u obzir parametre koji se odnose na povijesnu vrijednost i ulogu bajke, kao ni vrijeme nastanka bajke.

Unatoč tome što je istraživanje primarno propitkivalo dojam o likovima iz bajki, u odgovorima je potvrđen veliki utjecaj Disneyevih animiranih filmova. Nameće se zaključak da većina sudionika, poglavito onih srednjoškolske dobi, ne pravi istinsku razliku između likova iz bajki od onih u animiranim filmovima. Od 18 nabrojenih ženskih likova prikazanih na Slici 1., koje su sudionici izdvojili kao omiljene, samo nekolicina likova spada u likove iz klasičnih bajki. To bi značilo da Matovilku (18%), Pepeljugu (15%), Snjeguljicu (9%), Trnoružicu (4%) kao omiljenu označava relativno mali broj sudionika, iz čega se daje zaključiti da sudionici nisu pretjerano impresionirani osobinama koje spomenuti likovi predstavljaju, njihovim svojstvima i funkcijom te da ih vjerojatno smatraju zastarjelima.

¹² Više informacija o konceptu „smislene patnje“ („useful suffering“), o sugeriranom suodnosu dobra i zla, prema kojem su dobro i zlo u srži svemira, odnosno o uvjerenju da patnja koja proizlazi iz zla, može biti korisna, vidjeti u: Riconda, G. & Tilliette, X. (2001). *Del bene e del male*. Roma: Città Nuova, str. 12.

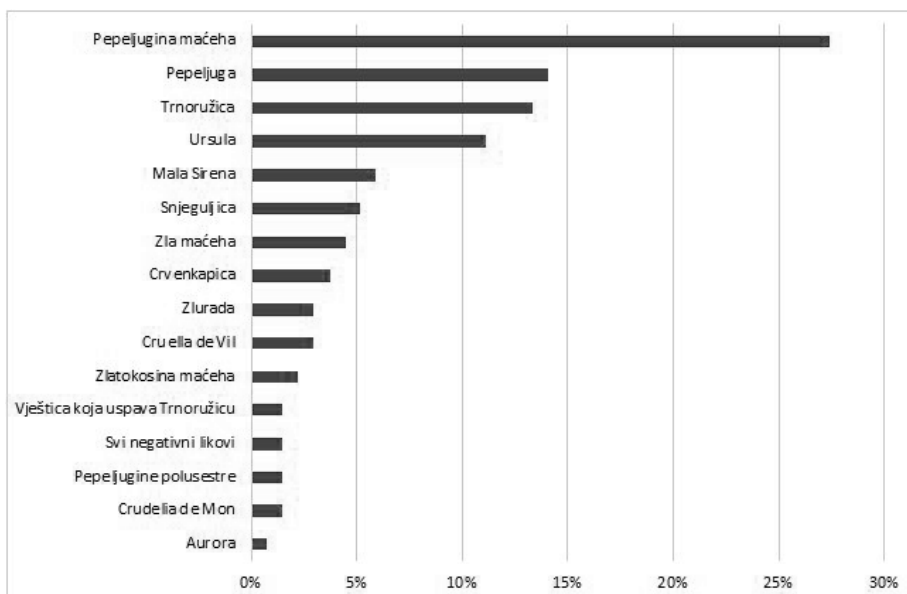

Slika 1. Grafički prikaz pozitivnih likova.

Sudionici su u anketu dodali likove poput Meride, Fione, Vaiane, Elze ili Mulan, potvrdivši nedvojbeni utjecaj filmskog medija u odnosu na bajke. Prema navodima, Disneyeve filmske junakinje smatraju uzorima, doživljavaju ih neovisnima i hrabrima. Već iz toga zaključujemo koje osobine sudionici smatraju relevantnima. Od četiri lika iz bajki koja su nas ovdje osobito zanimala, najomiljenija je Matovilka. Naime, 18% sudionika smatra da Matovilku, osim Ljepote i dobrote, karakteriziraju odvažnost, neovisnost i hrabrost (jer se suprotstavlja mačehi).

Mišljenja sudionika bila su podijeljena u odnosu na lik Pepeljuge. Iako je 15% sudionika izabralo Pepeljugu za omiljeni ženski lik, ističući dobrotu, požrtvornost i plemenitost kao njezine glavne vrline, zanimljivo je da je ovaj lik ujedno i jedan od najomraženijih likova.

Što se tiče doživljaja sudionika o emancipiranosti i neovisnosti likova Matovilke, Pepeljuge, Trnoružice i Snjeguljice, vidljivo je da sudionici smatraju Matovilku samostalnim i relativno modernim ženskim likom. 70% sudionika percipira Trnoružicu kao najpasivniji i apsolutno submisivan ženski lik.

Slika 2. Grafički prikaz negativnih likova.

Slika 2. donosi negativno percipirane likove. Pepeljugin mačeha prepoznata je kao izrazito odbojan ženski lik (28%), pri čemu joj je atribuiran pridjev „zla“, što je uobičajeno za klasične bajke i stereotip zle mačeha. Od opisnih pridjeva negativnog predznaka poput, primjerice, „okrutna“, „ego-centrična“, „pokvarena“, „antipatična“, „zavidna“, najčešće korišten pridjev u opisu negativnog ženskog lika je „zla“. Od 88 sudionika koji su odlučili obrazložiti vlastiti odabir omraženog lika, 30% je izabralo pridjev „zla“. Određeni broj sudionika označava Pepeljugin sestre negativnim likovima, ali i samu Pepeljugu (14%), zbog pasivnosti koja kod sudionika izaziva odbojnost, pa čak i iritiranost. Pošlo se od pretpostavke da bi Pepeljuga kod većine sudionika mogla izazvati pozitivne emocije zbog uvriježenog dojma o dobroti, radišnosti ili požrtvovnosti. Iznenaduje, stoga, da gotovo jednak broj sudionika (u odnosu na gore naveden pozitivan stav) ima negativan dojam o ovome liku. Uz argumentaciju da je „submisivna, dosadna i pasivna“, sudionici još smatraju da je „pokorna i da se ne bori za sebe“ te da „bespomoćno čeka da je netko spasi“, da „nije kreativna“ i da je „naporna plačljivica“. Zipes (2002: 194–195) ukazuje na to kako su Pepeljugini postupci, u osnovi neprihvatljivi današnjim generacijama te da lik Pepeljuge, umjesto svojevrsnog „hommage ženama“, u stvari predstavlja uvredu. On, nadalje, tvrdi, da u današnjem društvu, u kojemu su žene „avangarda borbe za ravnopravnost“, u kojemu je

„ženska seksualnost doživjela velike promjene“, u društvu u kojemu se socijalizacija mladih ne odvija više kroz obitelj, nego preko društvenih mreža i medija; bajka o Snjeguljici više ne može biti primjerom djeci „ni implicitno, a ni eksplicitno“, niti im može pomoći da poslože svoj „unutarnji svijet“, a kamoli sugerirati odgovore na pitanja o seksualnosti.

Trnoružica (13%) i Snjeguljica (5%) su također djelomično percipirane kao negativni likovi zbog prethodno spomenute pasivnosti i manjka bilo kakve inicijative. Sudionici navode da je Trnoružica „glupa i dosadna“, da „nema karaktera“ i da „samo spava“. Liku maćehe sudionici osim zlobe pripisuju ljubomoru, sebičnost, narcisoidnost, zavist i osvetoljubivost. 45% sudionika doživljava lik maćehe poduzetnijim od lika Snjeguljice, a 6% sudionika, upitan za mišljenje o liku maćehe iz bajke *Matovilka*, smatra tu maćehu relativno pozitivnim likom. 20% sudionika smatra da je maćeha s pravom kaznila Matovilkin neposluh. Sudionici, koji su zaključili da je taj lik negativan, opisuju je kao „zlu, neiskrenu, bezobraznu, nerazumnu, pokvarenu“. Kako je prethodno spomenuto, većina pozitivnih ženskih likova, izuzev Matovilke, prikazana je plošno uz konstantno inzistiranje na vrlinama poput dobrote, plemenitosti, čistoće ili kreposti.

Sudionici su također odredili mane likovima. Tako 70% sudionika smatra da je Snjeguljica izrazito naivan lik, dok 23% sudionika smatra da Snjeguljica ima i druge mane, da je „zbunjena“ i „izgubljena u vremenu i prostoru“. Zaključujemo, dakle, da se osim mentalne paradigme, promijenio i narativ, korišten za opis lika.

Sudionici, upitani da usporede karakteristike navedenih likova iz bajke, s karakteristikama koje bi oni željeli vidjeti kod moderne, suvremene žene, ne nalaze velikih sličnosti, odnosno smatraju da su ovako opisani likovi daleko od parametara koje bi oni označili u potpunosti pozitivnima. Iz ovih razloga je velika većina sudionika izabrala Matovilku, kao svoj omiljeni lik, budući da ona, prema njihovu sudu, utjelovljuje vrline moderne, suvremene i emancipirane žene. Međutim, 10% sudionika nije uvjereno da bi ona trebala biti uzorom; i to zbog „izrazito istaknute buntovnosti“ i „iskazanog neposluha“. Nadalje, sudionici opisuju Matovilku kao hrabru i lijepu što opetovano ukazuje na to da je ideal ljepote bitan parametar u percepciji vrijednosti ženskog lika. Naime, većina ženskih likova prikazuje se uglavnom kao plavokosa ljepotica, lijepog osmijeha, sićušna i krhka, čime se nameću određeni standardi u poimanju ženske ljepote. Matovilkina ljepota je ovdje percipirana kao vrlina. Međutim, 76% sudionika navodi da neprestano isticanje ženske ljepote u bajkama može negativno utjecati na percepciju zbilje i razviti nerealne težnje ka ljepoti i savršenstvu. To može dovesti do postavljanja pogrešnih ideala kao jamstva prihvaćenosti u društvu, do propitkivanja različitih pita-

nja, društvenih čimbenika, pogrešnu motiviranost u smislu uspona na društvenoj ljestvici i sl. Ipak, za 17% sudionika je Ljepotica iz animiranog filma *Ljepotica i zvijer* izrazito omiljen lik, ne zbog fizičkog izgleda, odnosno ne zbog izvanjske, nego zbog unutarnje ljepote.

79% muških sudionika nema omiljeni ženski lik, jer ne pronalaze vrline s kojima bi se mogli identificirati. 33% muških sudionika daje odgovor na pitanje o negativnom ženskom liku, ali ga ne žele apostrofirati, tako da taj podatak ovdje nismo posebno navodili.

Ženski lik koji se najviše veže uz dojam „dobrote“ je Snjeguljica. Prema Zipesu (2002) Disneyeva adaptacija bajke postaje svojevrstan model savršenstva kojem je trebalo težiti američko društvo pogođeno ekonomskom krizom, neredima i nemirima. Iz tog razloga npr. patuljci, koji u izvornoj verziji bajke imaju sporednu ulogu, u filmskoj verziji postaju centralni likovi koji predstavljaju radničku klasu, dok Snjeguljica novim generacijama prenosi osjećaj za red i čistoću koji se svojedobno bio izgubio u američkim domovima.

Međutim, 71% sudionika izjasnilo se da „pasivni ženski likovi“ u ulozi „domaćice“ stvaraju predrasude o ulozi žene u društvu, tako da je 66% sudionika izrazito negativno reagiralo na opise Snjeguljičinog preuzimanja kućanskih poslova. Snjeguljica je opisana kao „naivna“ i „pretjerano poslušna“ što je dovelo do općeg poimanja Snjeguljice krhkom, slabom i nesposobnom da se zauzme za sebe. Ipak, 25% sudionika misli da Snjeguljica iskorištava vlastitu ljepotu kako bi ostvarila svoj cilj. Kao i kod Matovilke, može se zaključiti da sudionici naglašavaju važnost izvanjskog estetskog dojma, odnosno da ljepotu doživljavaju kao važan parametar utjecaja, tako da nagrđenje ili gubitak ljepote smatraju nesrećom. U tom smislu 20% sudionika iskazuje da u potpunosti suosjeća s maćehom zbog toga što ona više nije najljepša u kraljevstvu.

Na pitanje o tome može li iščekivanje princa na bijelom konju, u smislu rješenja životnih i egzistencijalnih problema, navesti na pogrešne životne stavove, sudionici uglavnom odgovaraju potvrdno. Navode da doživljaj „čekanja“ nije emancipiran, a da pogotovo nije izraz samostalnosti te to smatraju neprihvatljivim za aktualni trenutak. Nadalje, teza o prisutnost tzv. „smislene patnje“ i sretnog kraja, uvjetovanog prethodnom patnjom ženskog lika, evidentirana je kod sudionika u gornjoj dobnoj granici, dok je isključena kod sudionika u mlađoj dobnoj skupini.

Ukupno 28% sudionika negativnog je stava prema likovima iz bajki u odnosu na likove iz filmova. Štoviše, sudionici su bolje upoznati s filmskim verzijama bajki, nego s izvornim proznim tekstovima. Tako, na primjer, ne poznaju niti alternativne verzije finala, koje nalazimo u pisanim verzijama. Npr. finale u kojem maćeha pleše u užarenim željeznim cipelama na Snjeguljičinom

svadbi poznaje samo 14% sudionika. Verziju u kojoj na kraju Pepeljuginim polusestrama ptice iskopaju oči poznaje 21% sudionika, a finale u kojem Matovilka bježi s princem iz kule poznaje 39% sudionika. 58% sudionika poznaje verziju *Pepeljuge* u kojoj protagonistica oprašta polusestrama i vodi ih sa sobom na prinčev dvor.

Istraživanje je obuhvatilo još jedan važan element: prisutnost nasilja. Naime, eksplicitni prizori nasilja u bajkama vrlo su rijetki, ali je prisutna pravičnost te se time tolerira okrutnost kroz oblike zaslužene kazne koja sustiže negativne likove.

Većina sudionika od 19 do 23 godine smatra da je nasilje uobičajeno i pravično. Određeni dio sudionika smatra da bi ga u potpunosti trebalo izbaciti iz bajki, dok 47% sudionika smatra kako su okrutnost i nasilje samo djelomično opravdani.

5. ZAKLJUČAK

Marie-Louise von Franz u knjizi *Il femminile nella fiaba* (1983) problematizira prikaz lika postavljajući pitanje o tome prikazuje li ženski lik iz bajke uistinu ženu, odnosno njezin psihološki aspekt, ili je to samo fikcija, bez ikakve poveznice sa stvarnošću. Ako prihvatimo tvrdnju Itala Calvina iznesenu u uvodu ovoga rada da su bajke istinite, onda možemo prihvatiti i tvrdnju da se analizom likova iz bajki i njihovih postupaka, mogu izvesti validni zaključci o različitim porukama koje bajke tematiziraju. Prema Von Franz (1983) čitatelji se s lakoćom poistovjećuju s junacima i junakinjama iz bajki, jer kroz njihove dogodovštine proživljavaju vlastita psihološka stanja i strahove, makar podsvjesne, kao i one koje dožive u snovima, tako da ne čudi što se analizom likova iz bajki mogu deducirati određena stanja i osobine. S jedne strane su to pozitivno percipirana svojstva: ljepota, bogatstvo, mladost, a s druge strane su to uvriježeno negativno percipirana stanja poput siromaštva ili prognanstva, odnosno vanjštine, obično deformiranosti ili ružnoće. Sve su to elementi propitkivani u ovom radu, s namjerom da se provjeri utjecaj društvenih i kulturoloških čimbenika na izvornu, didaktičku funkciju bajke, odnosno percepciju likova pod utjecajem aktualnih standarda. Istraživanje je očekivano potvrdilo strogu podjelu ženskih likova na favorizirane i odbojne, pri čemu je naglašena njihova snažna polariziranost i suprotnosti. Neizbježan je zaključak o plošnosti likova, koja je kod sudionika izazvala relativnu odbojnost, jednako kao i prisutnost stereotipa. Od četiri odabrana lika, lik Matovilke označen je kao omiljen kod svih dobnih skupina. S druge strane, percepcija lika Pepeljuge je izrazito negativna, što se objašnjava pasivnošću lika. Prema pojedinim sudionicima Pepeljuga je submisivna, pasivna i „pušta svijetu da

riješi njezine probleme umjesto nje“. Ipak, starija dobna skupina sudionika je nešto manje negativno orijentirana prema ovom liku, ističući i neke pozitivne osobine, poput plemenitosti, marljivosti i požrtvornosti. Glavne zamjerke u opisnom dijelu ankete u kojem se od sudionika tražilo da sami iznesu svoja zapažanja, odnosile su se na nedovoljnu emancipiranost te izraženu pasivnost lika. U komentarima je, nadalje, ukazano na svojevrsnu apatiju, kao i na nedostatak ambicije.

Snjeguljica i Trnoružica su također percipirane kao sudionicima neprihvatljivi likovi. Razlog je, dakako, sličan kao i kod druga dva lika. Neki od sudionika simpatiziraju s negativnim likovima, argumentirajući to njihovom različitošću, u odnosu na prethodno opisane. Prema našem mišljenju, promjena paradigme u društvu¹³, nedvojbeno utječe na percepciju književnih djela i uvelike ovisi o aktualnom društvenom trenutku. Promjenom društvenih normi te utjecajem novih standarda, dolazi i do promjene percepcije likova u klasičnim bajkama, tako da podjela na crno-bijele likove postaje zastarjela. Nekad prihvaćenu jednodimenzionalnost, nedostatak kompleksnosti, koje su imale svoju didaktičku ulogu, sudionici su percipirali kao nešto negativno, čak odbojno.

Sudionici deklaratorno prepoznaju didaktičku ulogu bajke. S tvrdnjom da bajke i mašta mogu zabaviti na smislen način te da mogu imati važnu ulogu u razvijanju kritičkog mišljenja kod mladih, slaže se u potpunosti manji dio sudionika, naglašavajući eksplicitno distinkciju dobra i zla kao glavnu motivirajuću pouku, kao i pozitivnu ulogu u razvoju aspekta mašte zbog prisutnosti fantastičnih elemenata. Međutim, sudionici kao da nedovoljno akceptiraju bajku i njezinu ulogu u aktualnom društvenom trenutku; i to najviše zbog utjecaja suvremenih medija, koji omogućuju kombinaciju slušnih i vizualnih sadržaja. Osim zaključka da sudionici nedovoljno dobro poznaju izvorne verzije bajki, jer su u najvećem dijelu opterećeni utjecajem Disneyevih adaptacija, valja reći da sudionici velikim dijelom nisu znali prepoznati ni pripadaju li pojedini likovi izvornom svijetu bajki, ili filmskom mediju.

Nametnuo se zaključak da sudionici preferiraju animirane verzije bajki te da su filmovi izvršili značajan utjecaj u oblikovanju kako sadržaja, tako i mišljenja. Sudionici su potvrdili tvrdnju da animirani filmovi podilaze po-

¹³ Andrea Dworkin (1974: 34–35) tvrdi da je svijet bajki utjecao na formiranje našeg mišljenja i rađanje stereotipa, ukazujući na to da su nas bajke oblikovale tako da su nam pružile prve informacije o kulturi, o muškim i ženskim ulogama u društvu te nas, na neki način, prestrašile da „ako ne budemo dobri, da će nas zlo uništiti“. Kako odrastamo, zaboravljamo strahove i prijetnje, a pamtimo „romantične paradigme“. Čini se da tvrdnju o „romantičnoj paradigmi“ ovo istraživanje demantira, dokazujući upravo suprotno, odnosno promjenu paradigme, osobito kroz percepciju funkcije likova.

trošačkom društvu, kao i da su u njima izostavljeni svi oblici ponašanja koji ukazuju na nasilje, morbidnost, ili grotesknost, a koji su prisutni u izvornim verzijama bajki. Rezultati su pokazali da Disneyeve filmske verzije nisu uključile mnogo izvornih elemenata, kao i da je postupanje likova, koje je izvorno uključivalo i određenu razinu nasilja, prilagođavano aktualnim društvenim uzusima. Razlozi nisu samo konzumerističke prirode, iako su dobrim dijelom definirani željom da se ugodí publici.

Ujedno, rezultati su potvrdili našu hipotezu o razbijanju mita i relativnom gubitku izvorne, didaktičke funkcije bajke utjecajem različitih društvenih i kulturoloških čimbenika. Naime, sudionici su odbacili svaku mogućnost poistovjećivanja s modelima odabranih ženskih likova.

Ujedno, pokazalo se da sudionici nisu razvili senzibilitet prema povijesnoj ulozi bajke. Sudionici se nisu uspjeli osloboditi utjecaja aktualnog društva, u kojem se mišljenje o ulozi žene drastično promijenilo u odnosu na ranija razdoblja, tako da su zanemarili sve vrijednosti koje su bile istaknute kao pozitivne u bajkama, odnosno razloge iz kojih su bajke nekoć snažno utjecale na oblikovanje naše kulture.

LITERATURA

- Basile, G. (1994). *Il racconto dei racconti*. Milano: Adelphi.
- Bettelheim, B. (1989). *The Uses of Enchantment. The meaning and importance of fairy tales*. New York: Vintage Books.
- Bobinac, M. (2012). *Uvod u romantizam*. Zagreb: Leykam international.
- Brüder Grimm (2010). *Kinder- und Hausmärchen. Band 1*. Stuttgart: Philipp Reclam.
- Buttitta, A. (2016). *Mito fiaba rito*. Palermo: Sallerio.
- Calvino, I. (1981). *Fiabe italiane raccolte e trascritte da Italo Calvino*. (11th ed.), Milano: Oscar Mondadori.
- *Cinderella* (2021). Dir. Cannon, K. Columbia Pictures, Fulwell 73 (SAD). Amazon Prime Amazon Video.
- Crane, T. F. (1885). *Italian Popular Tales*. London: Macmillan and Company.
- Croce, B. (1925). *Giambattista Basile e l'elaborazione artistica delle fiabe popolari*. Bari: Laterza.
- Dworkin, A. (1974). *Woman Hating*. New York: Penguin Books.
- Eco, U. (2018). *Storia della bruttezza*. Firenze-Milano: Giunti.
- Freud, S., (1911), *The Interpretation of Dreams*, Beč, <<https://psychclassics.yorku.ca/Freud/Dreams/dreams.pdf>>, [20. 10. 2021.]

- Gant, C. (2011). „Tangled’s revamped princess tale dethrones The King’s Speech“. *The Guardian*, <<https://www.theguardian.com/film/film-blog/2011/feb/01/tangled-king-s-speech-disney>, [2. 11. 2022].
- Grimm, J. & Grimm, W. (2002). *Snjeguljica i sedam patuljaka*. Rijeka: Andromeda.
- Grimm, J. & Grimm, W. (2010). *Fiabe* (ur. Silvia Masaracchio), Bachecca Ebook, <http://www.aiutamici.com/PortalWeb/eBook/ebook/Jachob_Grimm-Fiabe.pdf>, [5. 10. 2021].
- Heisig, J. W. (1977). „Bruno Bettelheim and Fairy Tales“. *Children’s Literature*, Vol. 6. <<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/en/files/2013/07/JWH-Bruno-Bettelheim-and-the-Fairytales.pdf> [1. 10. 2021].
- Iveljić, N. (1995). *Grimmove bajke*. Zagreb: Naša djeca.
- Jakovljević Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. University of Texas: The American Folklore Society.
- Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jolles, A. (2017). *Simple Forms*. (Prijevod: Peter J. Schwartz.) New York – London: Verso.
- Marić, A. & Dragić, M. & Plavša, A. (2021). „Mediterran kao antropološka riznica: Cunti Giambattista Basile i tradicijska kultura“. *Lingua Montenegrina*, br. 28, str. 217–237.
- Niedzwiecka, A. (2016). *Pepeljuga. Prema bajci Charlesa Perraulta iz 1697. i Disneyevu crtanom filmu iz 1950*. Zagreb: Egmont.
- Perrault, C. (1977). *Bajke Charles Perrault*. Zagreb: Mladost.
- Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke: teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Matica hrvatska.
- Pullman, P. (2013). *Le fiabe dei Grimm per grandi e piccoli*. (prev.: Mariagorgia Ulbar). Milano: Mauri Spagnol.
- Rak, M. (2005). *Logica della fiaba. Fate, orchidee, gioco, corte, fortuna, viaggio, capriccio, metamorfosi, corpo*. Milano – Torino: Pearson.
- Riconda, G. & Tilliet X. (2001). *Del bene e del male*. Roma: Città Nuova.
- Sermonti, G. (2009). *Alchimia della fiaba*. Torino: Lindau.
- Smallman, S. (2018.). *Snjeguljica i ljutiti patuljak*. (prev.: Silvija Martić). Zagreb: Turistička naklada.
- *Tangled*. (2010.) Dir. Greno, N. & Howard, B. Walt Disney Pictures. Amazon Prime Video Amazon.
- Von Franz, M. L. (2020). *Il femminile nella fiaba*. Torino: Bollati Boringhieri.
- Zipes, J. (1979). *Breaking the Magic Spell. Radical Theories of Folk and Fairy Tales*. New York: Routledge.

Antonela MARIĆ & Ana PLAVŠA

**POLARIZATION OF FEMALE CHARACTERS IN FAIRY TALES:
CINDERELLA, SNOW WHITE, RAPUNZEL,
AND THE SLEEPING BEAUTY**

This paper, besides a short introduction that includes the genesis of a fairy tale as a genre and its historical development, focuses on the analysis of female characters, present in the four most famous classical fairy tales. The paper brings the perception of the above-mentioned characters among the survey participants, as well as the comparison of some of the most relevant data. A special attention was paid to the female protagonists who are defined as flat and polarised, due to some of their characteristics, virtues, or vices. Furthermore, this paper brings the survey which analyses characters through their suggested contrastive, black and white perception. The focal point is the discussion of the results, explaining the reasons why female flat characters are perceived as such, and whether their deeds and aspirations could be regarded as socially acceptable in the present time. Conclusions have been drawn on the basis of the survey results, carried out on a sample of 195 participants, aged from 16 to 23, among high school and university students.

Key words: fairy tale, polarising characters, negative perception, female characters, gender stereotypes